

MUHAMMED ŞEYBÂNÎ

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin talebelerinin en büyüklerinden. Müctehid âlim ve velîlerden.

İsmi, Muhammed bin Hasan bin Abdullah bin Tâvûs bin Hürmüz'dür. Künyesi, Ebû Abdullah

olup, Benî Şeybân'ın âzâdlısı olduğu için Şeybânî nisbesiyle meşhûrdur. 752 (H.135)'de Vâsıt

şehrinde doğdu. 805(H.189)'de Rey'de vefât etti.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile aynı soydan gelen Muhammed Şeybânî, küçük yaşta Kur'ân-ı

kerîm okumayı öğrenip, bir kısmını ezberledi. Zamânının ilim merkezlerinden olan Kûfe'ye

giderek Süfyân-ıSevrî, Abdurrahmân el-Evzâî gibi hadîs âlimlerinden ders okudu. On dört

yaşında iken İmâm-ıA'zam Ebû Hanîfe'nin ders halkasına katıldı. Ondaki ihlâsı ve samîmiyeti

gören hocası, ona duâ ederek Kur'ân-ı kerîmin hepsini ezberlemesini istedi.

Nihâyet çok kısa

bir zamanda Kur'ân-ı kerîmi ezberleyerek, İmâm-ı A'zam'ın derslerine devâm edip, fıkıh

ilmini öğrenmeye başladı. İmâm-ı A'zam'ın vefâtına kadar dört sene ondan, vefâtından sonra

da aynı usûl üzerine İmâm-ıEbû Yûsuf'dan ders okudu. Fıkıh ilminde yüksek dereceye ulaştı.

Bu hocalarından ve zamânındaki hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf öğrendi.

Fıkıh ilminde

ihtisâs sâhibi olup, yirmi yaşındaKûfe Câmisinde ders okutmaya başladı.

Sonra Medîne'ye

giderek üç yıl müddetle İmâm-ı Mâlik'ten **Muvattâ'**ı okudu; hadîs ve fıkıh tahsîl ederek

Kûfe'ye döndü.

Varını yoğunu ilme sarf eden Muhammed Şeybânî, ders vermeye ve talebe okutmaya devâm

ederek ilmini yaydı. Pek çok kimse ondan ders alıyor ve evinde oturacak yer kalmıyordu.

Uzun müddet Kûfe'de kaldıktan sonra Bağdât'a yerleşti. Abbâsî halîfesi Hârûn Reşîd'in

iltifâtına kavuşup, bir müddet kâdılık yaptı. Aynı zamanda fıkıh ve diğer ilimleri öğretip

kıymetli talebeler yetiştirdi. İmâm-ıŞâfiî başta olmak üzere, Ebû Süleymân Cürcânî, Ebû

Hafs-ı Kebîr, Muhammed bin Mukâtil, Şeddâd bin Hakim, Mûsâ binNâsır Râzî, Ebû Ubeyd

Kâsım binSellâm, İsmâil bin Nevbe, Ali bin Müslim Tûsî gibi pek çok âlim, onun tedrîs

halkasında yetişti. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin bildirdiği Ehl-i sünnet îtikâdını ve

müslümanların ibâdetlerinde ve günlük hayâtlarında uyacakları din bilgilerini yapmaya

çalıştı. Hanefî mezhebini, kitaplar yazarak kendinden sonraki nesillere nakl etti. Mezhebde

müctehid olup, fıkıh âlimlerinin ikinci tabakasında idi. İmâm-ı A'zam'ın koyduğu usûl kâidelerine göre ictihâdlarda bulundu. İlimde pek yüksek olup ictihâd derecesine ulaşan MuhammedŞeybânî hazretleri, güzel ahlâkı ve sohbetleriyle insanların dünyâ ve âhirette seâdete kavuşmalarına vesîle oldu. Bir meclise girdiği zaman güzel konuşmasıyla dinleyenleri doyururdu. Çeşitli zamanlardaki sohbetlerinde buyurdu ki:

"Sâdık arkadaş, seni hayra teşvik edendir."

"Bir mecliste ilim ve irfân bulunmazsa, onun yerine, o mecliste nefsânî hisler bulunur."

"Kendi nefsini beğenmek kadar ahmaklık yoktur."

"Affetmek aklın zekâtıdır. Güzel ahlâk, kötü nesebi örter."

Keskin zekâsı ve geniş ilmiyle en ince en çetin meseleleri çözdü. Vaktini aslâ boşa geçirmedir. Her gecenin üçte birinde istirahat, üçte birinde namaz kılıp, ibâdet eder, diğer üçte birinde de talebelerine ilim öğretirdi. Kendisine niçin çok az uyuyorsun dediklerinde: "Nasıl uyuyabilirim? Bütün müslümanlar, bizim bir işimiz olursa hâlimizi ona arzederiz, derdimize derman ancak odur derken gözüme uyku girer mi?" buyurmuştur. Hanımına; "Her şeyi bana sormayınız, her şeyi benden istemeyiniz. Kalbimin ilimden ve dîne hizmetten başka şeylerle meşgûl olmasına sebep olur. Ne isterseniz, ne lâzımsa vekilimden alsanız daha iyi olur" derdi. Halîfe Hârûn Reşîd, Horasan seyâhatine çıkarken İmâm-ı Muhammed ile, büyük nahiv (dil) âlimi Kisâî'yi de berâberinde götürdü. 805 (H.189)'da Rey'de iken her iki âlim de vefât etti. Cenâze namazlarında hazır bulunan Halîfe Hârûn Reşîd; "Bugün fıkıh ile Arabî'yi toprağa verdim" diyerek üzüntüsünü bildirmişti. İmâm-ı Şâfiî; "İmâm-ı Muhammed gibi üstün ahlâk sâhibi, edib ve fakih az bulunur." buyurmuştur. Vaktini aslâ boş geçirmezdi. Muhammed ibni Seleme der ki: "İmâm-ı Muhammed her gecenin üçte birinde yatar, üçte birinde namaz kılar, diğer üçte birinde de talebesine ilim öğretirdi." Ebû Ubeyd anlatır: "İmâm-ı Muhammed'in yanına gittim. İmâm-ı Şâfiî'nin ilme karşı arzusunu gördüm. İmâm-ı Muhammed'e bir suâl sordu, o da cevap verdi. Şâfiî'nin ilme karşı arzusunu görünce kendisine yüz gümüş verip; "Eğer ilimden zevk almak istersen meclisimize devam et bizden ayrılma!" buyurdu. İmâm-ı Şâfiî şöyle demiştir: "Eğer

İmâm-ı Muhammed'den ders almasaydım ben ilmin kapısında kalmıştım. Ben bütün insanlar arasında onun ihsânlarına dâimâ şükrederim. Ondan öğrendiğim ilimler ile bir deve yükü kitap yazdım. İlmi o kadar yüksekti ki; eğer o bize bizim anlayacağımız derecede hitâb etmeyip, yüksek ilmine göre hitab etseydi, sözünü anlayamazdık. Bizim derecemize göre anlayacağımız şekilde konuşurdu. Ondan daha akıllı, daha üstün kimse görmedim."

Hanefî fıkhında Ebû Yûsuf ile birlikte **İmâmeyn** (iki imâm) ve **Sâhibeyn** (iki arkadaş) diye anılan İmâm-ı Muhammed Şeybânî, hocası Ebû Hanîfe'nin ictihâd metoduyla hüküm verirdi.

Hanefî fıkhına dâir hükümleri kitaplara geçirmek için bir çok kitap yazmış; böylece İslâm

hukûkuna en büyük hizmeti yapmıştır. İmâm-ı Muhammed'in eserleri, Hanefî mezhebi

fikhını nakleden kaynaklardır. O, İmâm-ı A'zam'ın derslerinde çözülen meseleleri ve onun

sözlerini yazmak sûretiyle kitaplara geçirmiş ve bu hususta çok kitap yazmıştır. Bu kitaplar

iki kısma ayrılır. Birinci kısım Zâhirürrivâye kitaplarıdır. Bunlar: **Mebûsât, Ziyâdât, Câmi-i**

Kebîr, Câmi-i Sagîr, Siyer-i Kebîr ve Siyer-i Sagîr'dir. Bu kitaplar tevâtür yoluyla

nakledilmiştir. İkinci kısım: Nevâdir denilen kitaplar olup, şunlardır:

Keysâniyyât,

Hârûniyyât, Cürcâniyyât, Rukıyyât'dir.

Zâhid-ül Kevserî'nin yazdığı **Bülûgul Emânî fî Sîret-il İmâm Muhammed ibni**

Haseniş-Şeybânî kitabı, İmâm-ı Muhammed'in hayâtını ve menkıbelerini uzun

anlatmaktadır.

1) El-Fevâid-ül-Behiyye; s.163

2) Târih-i Bağdâd; c.2, s.172

3) Vefeyât-ül-A'yân; c.4, s.184

4) El-A'lâm; c.6, s.80

5) Fihrist; s.387

6) Miftâh-üs-Seâde; c.2, s.107

7) Şezerât-üz-Zeheb; c.1, s.321

8) Tehzîb-ül-Esmâ vel-Luga; c.1, s.80

9) Cevâhir-ül-Mudıyye; v.121 b, 122 a

10) Şerh-i Siyer-i Kebîr (Ayntabî Tercümesi); s.6

11) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.9, s.207

12) Bulûg-ul-Emânî; s.1, 82

13) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (49. Baskı) s.1121

14) Dürr-ül-Meârif; s.106

15) Keşf-üz-Zünûn; s.1908

16) Rehber Ansiklopedisi; c.12, s.299

17) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.2, s.270